

Питання розвитку трудового права та права соціального захисту

Таким образом, можно сделать вывод, что право на материнский капитал является новым видом социального обеспечения, который не входит в сложившуюся систему социального обеспечения как на основе принципов права социального обеспечения, так и по условиям предоставления этого вида социального обеспечения. Социальное обеспечение занимает одно из ключевых мест в жизни общества; оно непосредственно зависит от развития экономики и теснейшим образом связано с политикой и социальным благополучием граждан. Содержание социального обеспечения, его виды, размер постоянно изменяются и формируются по мере развития самой системы социального обеспечения (социальных гарантий) в государстве.

ЛИТЕРАТУРА

1. Федеральный закон от 29.12.2006 г. № 256-ФЗ (ред. от 16.11.2011 г.) «О дополнительных мерах го-

сударственной поддержки семей, имеющих детей» // Собрание законодательства РФ. – 01.01.2007. -№ 1 (1 ч.). – Ст. 19; 2. Приказ Минздравсоцразвития РФ от 18.10.2011 г. № 1180н «Об утверждении Правил подачи заявления о выдаче государственного сертификата на материнский (семейный) капитал и выдачи государственного сертификата на материнский (семейный) капитал (его дубликата) и формы государственного сертификата на материнский (семейный) капитал» // Российская газета. -№ 58. – 16.03.2012; 3. Постановление Правительства РФ от 12.12.2007г. № 862 (ред. от 24.12.2011 г.) «О Правилах направления средств (части средств) материнского (семейного) капитала на улучшение жилищных условий» // Собрание законодательства РФ. – 17.12.2007. -№ 51. – Ст. 6374; 4. Бубон К.В. Узаконенное неравенство, или Кому нужен закон о материнском капитале // Адвокат. 2007. № 5; 5. Ахмедшина А.Н. Право на материнский (семейный) капитал в системе мер социального обеспечения // Журнал российского права. 2009. № 1.

Дробот Ж. А.

*к.ю.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*

ВСТАНОВЛЕННЯ ЄДИНОГО КОЛА НЕПРАЦЕЗДАТНИХ ОСІБ – ШЛЯХ ДО ЇХ ЗАХИСТУ

У національному законодавстві України одним із видів пенсійного забезпечення передбачена пенсія у зв'язку з втратою годувальника. Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні. У законодавстві України не існує єдиного переліку осіб, які визнаються непрацездатними членами сім'ї померлого годувальника і мають право на пенсію у разі втрати годувальника. Різні закони (їх близько 26) містять дещо різні положення щодо кола осіб, які забезпечуються пенсією.

Сьогодні в Україні питання пенсійного забезпечення у разі втрати годувальника є в полі зору таких українських дослідників, як Н.Б. Болотіна, Т.В. Кравчук, С.М. Синчук, І.М. Сирота, Б.І. Сташків та інших.

До вступу в дію чинного Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який є базовим пенсійним нормативно-

правовим актом, діяв Закон України «Про пенсійне забезпечення», стаття 37 якого встановлювала коло осіб, тобто членів сім'ї, які мали право на пенсію у разі втрати годувальника. До цього кола осіб відносилися: а) батько, мати, чоловік, дружина померлого, якщо вони є інвалідами або досягли: чоловіки – 60 років, жінки – 55 років; б) діти, брати, сестри й онуки, які не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали інвалідами до досягнення 18 років, при цьому брати, сестри й онуки – за умови, якщо вони не мають працездатних батьків; в) один з батьків, або чоловік (дружина), або дід, бабуся чи сестра, незалежно від віку і працездатності, якщо він (вона) зайнятий доглядом за дітьми, братами, сестрами чи онуками померлого годувальника, які не досягли 8 років, і не працює; г) дід і бабуся – в разі відсутності осіб, які за законом зобов'язані їх утримувати [1, ст. 37].

Крім цих осіб, право на пенсію в разі втрати годувальника відповідно до статей 40–41 Закону України «Про пенсійне забезпечення» мали: усиновителі нарівні з батьками; усиновлені діти – нарівні з рідними дітьми; вітчим і мачуха нарівні з батьком і матір'ю за умови, якщо виховували або утримували померлого пасинка чи падчерку не менше 5 років; пасинок і падчерка, якщо вони не одержували аліментів від батьків [1, ст. 40-41].

Вважалося, що такий перелік осіб є досить широким. Зокрема, по визначенню відомого науковця І.М. Сироти в нашій країні прийнятий один з самих розгорнутих переліків членів сім'ї, які підлягають пенсійному забезпеченню [2, с. 212]. Аналогічний висновок робить і Ю.О. Сердюк, яка зазначає, що у багатьох зарубіжних країнах до кола осіб, що мають право на пенсію у разі втрати годувальника, включено лише одного з подружжя, який залишився, і дітей [3, с. 8].

Діючий з 01.01.2004 р. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» звужив коло осіб, які мають право на цей вид пенсії. Поза увагою законодавця залишилися брати, сестри, онуки, дід і бабуся, вітчим і мачуха, що означає втрату цими особами права на матеріальне забезпечення в разі смерті годувальника, допомога якого була для них постійним і основним джерелом засобів до існування [4, ст. 36].

Одночасно з вищеназаним законом в Україні діють Закони України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про правові засади цивільного захисту», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині». У цих нормативно-правових актах коло суб'єктів, які мають право на пенсію у разі втрати годувальника, є більш ширшим порівняно з колом осіб відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та тих законів, які посилаються на останній акт, оскільки до них входять брати, сестри, онуки, дід і баба, вітчим і мачуха годувальника.

Так, зокрема, пенсії у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, призначаються відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове

державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» [5].

Відповідно до ст. 33 вищезазначеного Закону у разі смерті потерпілого право на одержання щомісячних страхових виплат (пенсій) мають непрацездатні особи, які перебували на утриманні померлого або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також дитина померлого, яка народилася протягом не більш як 10-місячного строку після його смерті. Такими непрацездатними Закон визнає:

дітей, які не досягли 16 років; діти з 16 до 18 років, які не працюють, або старші за цей вік, але через фізичний або розумовий розвиток самі не спроможні заробляти; діти, які є учнями, студентами (курсантами, слухачами, стажистами) денної форми навчання, – до закінчення навчання, але не більш як до досягнення ними 23 років; жінок, які досягли 55 років, і чоловіків, які досягли 60 років, якщо вони не працюють;

інвалідів – членів сім'ї потерпілого на час інвалідності;

неповнолітніх дітей, на утримання яких померлий виплачував або був зобов'язаний виплачувати аліменти;

непрацездатних осіб, які не перебували на утриманні померлого, але мають на це право; дружину (чоловіка) або одного з батьків померлого чи іншого члена сім'ї, якщо він не працює та доглядає дітей, братів, сестер або онуків померлого, які не досягли 8-річного віку [5, ст. 33].

Таке коло осіб є дещо більшим порівняно з особами, визначеними Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», і це спричиняє певні колізії при застосуванні законів.

В положеннях Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» вбачається повний перелік осіб, які були зазначені в Законі України «Про пенсійне забезпечення» [1] і мали право на пенсію в разі втрати годувальника до 2004 року. Причому, така пенсія призначається незалежно від перебування на утриманні годувальника непрацездатним дітям; непрацездатним батькам і дружині (чоловікові), якщо вони після смерті годувальника втратили джерело засобів до існування, а також непрацездатним батькам і дру-

Питання розвитку трудового права та права соціального захисту

жині (чоловікові) військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, які загинули чи померли або пропали безвісти в період проходження служби або пізніше внаслідок поранення, контузії, каліцтва чи захворювання, що мали місце під час служби.

Вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі (крім курсантів і слухачів військово-навчальних закладів та навчальних закладів органів внутрішніх справ і державної пожежної охорони), стажисти мають право на пенсію в разі втрати годувальника до закінчення навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23-річного віку [6, ст. 30].

Таким чином, навіть на прикладі двох Законів України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» та «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» ми бачимо звуження кола непрацездатних осіб і вважаємо це порушенням конституційного принципу, закладеного статтею 22 Основного Закону України, згідно з яким при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, тим більше, що йде мова про самих незахищених членів суспільства – братів, сестер, онуків, які не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали інвалідами до досягнення 18 років; а також дідуся і бабусі, вітчима і мачухи, які досягли пенсійного віку або є інвалідами, тобто є непрацездатними.

Для усунення колізій між законодавчими актами у питанні встановлення суб'єктного складу непрацездатних осіб доцільно було б, по-перше, закріпити єдиний перелік осіб, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника; і, по-друге, встановити перелік непрацездатних осіб, передбачений Законом України «Про пенсійне забезпечення». Визначення єдиного кола таких осіб можна передбачити в прийнятому Верховною Радою України Соціальному кодексі, а до його прийняття в Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Слід зазначити, що протягом дії вищезазначеного Закону (майже дев'ять років) до нього було внесено більше сорока змін і поправок (останні зміни внесені Законом України

4841-VI від 24.05.2012 р.), але до цього часу не вирішено питання стосовно встановлення в Україні єдиного кола осіб, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника. І тому сьогодні в Україні порушуються права членів сім'ї, які втратили годувальника, а саме братів, сестер, онуків, діда і бабусі, вітчима та мачухи, якщо право на пенсійне забезпечення у разі втрати годувальника регулюється Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Такий крок усунення колізій між законодавчими актами у питанні встановлення суб'єктного складу непрацездатних осіб буде шляхом до захисту прав у сфері пенсійного забезпечення непрацездатних членів сім'ї, які втратили годувальника, і тим самим позбавлені засобів до існування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 5.11.1991 р. № 1788-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 3. – Ст. 10; 2. Сирота І.М. Право соціального забезпечення в Україні: Підручник. – Х.: «Одесей», 2001. – 384 с.; 3. Сердюк Ю.О. Соціальний захист членів сімей працівників органів внутрішніх справ України: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: 12.00.05. / Ю.О. Сердюк. – Харків, 2005. – 19 с.; 4. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 49-51. – Ст. 376; 5. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності: Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - № 46 – 47. – Ст. 403; 6. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 р. № 2262 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 29. – Ст. 399.